

Frederike van Leeuwen

STAKINGS DAGBOEK*

Donderdag 5 maart 1981: Ik kom in het Vrouwenhuis om te repeteren. Over 3 dagen is het internationale vrouwendag en dan treden we op met het kabaret, over de moderne vrouwelijkheid. Maar ik heb nu wel andere dingen aan mijn hoofd dan moderne vrouwelijkheid. We hebben net aktie gevoerd op het PvdA kongres - Rooie Vrouwen opgeroepen om uit de PvdA te stappen. 'Ik twijfel al 8 jaar', roept een wanhopige mevrouw. Dat is wel vrouwelijkheid, maar wat moeten we nu met een kabaret? Veel vrouwen zien niets in de PvdA maar kunnen zich daarbuiten ook niets voorstellen. We zijn onzichtbaar; er straalt geen autoriteit van mannen van ons af. Er komt ook geen kabaret. We gaan een staking organiseren. Tegen de abortuswet die op 31 maart in de Eerste Kamer komt. We zitten wat moedeloos bij elkaar. Er moet iets gebeuren want we worden overspoeld en dreigen steeds moedelozer te worden. Een staking, het klinkt heel groots en echt, maar wat moet ik me daar bij voorstellen? Ik verdiep me er nog maar niet in. We spreken af dat we gaan bellen, het hele land door, naar alle plaatsen waar nog autonome vrouwenbeweging te vinden is. Marga zal een toespraak houden.

Vrijdag 6 maart: Om half elf ben ik in de Bonte Was-ruimte. Nu moet het gebeuren. Ik ga koffie zetten. 'We gaan een vrouwenstaking organiseren.' Ik drink nog maar meer koffie en bel de eerste boekhandel: Dikke Trui in Groningen. Het meisje aan de andere kant blijft heel lang stil en dan zegt ze: 'Goh, wat leuk, ja we moeten echt iets doen.' En natuurlijk gaat ze heel Groningen rondbellen, direkt, en natuurlijk gaan ze iets organiseren. Om half drie probeer ik de anderen van het stakingskomitee te bellen om te vertellen dat iedereen enthousiast is. Maar iedereen is alsmaar in gesprek. Om vijf uur word ik gebeld. Van Maastricht tot Appingedam weten nu zo'n 120 vrouwen van de staking af en ze willen allemaal. Ergens fietst nu een mevrouw door de kop van Noord-Holland om het nieuws van de staking rond te brengen.

Zaterdag 7 maart: Ik ben mijn stem kwijt en raak soms in de war met mijn tekst 'We zijn hoe langer hoe bozer geworden, we dachten, het kan zo niet langer, we moeten iets doen. Niet weer een demonstratie, of een manifestatie, en niet meer verontwaardigd worden achteraf als weer niemand ons serieus heeft genomen. We moeten massaal protesteren ...'. Dat heb ik nu zo'n 50 keer gezegd, 2 dagen lang en iedereen wil meedoen. De toespraak is af en zal morgen met een lijst vol suggesties worden uitgedeeld en morgenavond weggestuurd. we maken een lijst: wat te doen bij staking beginnen we ferm. Tja wat moet je eigenlijk doen als je staakt, èn voordat het zover is. Weet ik veel. 'Bel alle vrouwen in je buurt'. Zouden vrouwen dat echt doen? Maar ja, ik zit hier ook. Met Marieke en Paulien stencil ik tot 5 uur in de ochtend.

Zondag 8 maart: Om half 12 ben ik in Paradiso. De pers is gebeld, de stencils zijn geniet, de slag kan beginnen. Als de demonstratie bij Paradiso komt zijn alle vrouwen nieuwsgierig: er is iets spannends op til. Een paar van ons hebben tijdens de demonstratie rond gefluisterd dat er iets gaat gebeuren. Alleen de pers heeft het niet serieus genomen. Die is er haast niet en met moeite is het NOS-journaal er van te overtuigen dat ze onze persverklaring moeten filmen. Maar even later binnen, nog voor dat Marga klaar is beginnen vrouwen te schreeuwen 'staken, staken!'. De zaal is laaiend. Ik hoef helemaal niet met stencils rond te lopen. Ik kan ze gewoon in de lucht gooien en neer laten dwarrelen en iedereen grijpt ze. Binnen 5 minuten zijn ze op. In een zij-kamertje in Paradiso vergaderen we over de staking, voornamelijk met vrouwen van buiten Amsterdam. Waarom tegen de abortuswet, willen sommige vrouwen weten, waarom niet voor een sociaal-ekonomiese eis? Maar de meesten zijn het met ons eens: abortus is altijd het punt geweest waar ontzettend veel vrouwen het over eens waren; behalve een aantal christelijke vrouwen vindt iedereen dat vrouwen daar zelf over moeten kunnen beslissen. 's Avonds in het Vrouwenhuis wachten we in spanning: zouden er nog meer vrouwen komen? Er kómen vrouwen. Er wordt een stakingskomitee gevormd dat de staking in Amsterdam gaat organiseren.

Maandag 9 maart: Nu begint het echt en de telefoon gaat heus. Hij gaat voortdurend en er bellen vrouwen op die van alles willen weten over de staking. Ik kan het nog maar amper geloven. Twee dagen geleden waren we nog met ons twintigen en nu lijkt het wel alsof iedereen er van weet. Aan het einde van de dag zijn er zo'n 25 stakingskomitees door heel Nederland. ABVA en ABOP-vrouwen zijn aktief. Er hebben zich mannen aangemeld om op de kinderen te

---

* Overgenomen uit *Zusterschap en daarna*, De Bonte Was & Vrouwenkrant 1982

passen als wij staken. Daar moet een centraal telefoonnummer voor komen, met een meneer er achter. Het is prachtig, die solidaire mannen, maar ik hoef ze niet allemaal aan de telefoon. De Emancipatie-kommissie vindt dat vrouwen het stakingsmiddel niet kunnen hanteren. Over abortus hebben ze al 2 nota's aan de regering gestuurd. Het FNV adviseert om maar een vrije dag op te nemen.

Dinsdag 10 maart: Er wordt nog steeds druk rondgebeld om nog meer vrouwen in nog meer steden en dorpen actief te krijgen. Ik bel een mevrouw uit Leerdam. Ze zat daar al jaren in haar eentje het Leerdamse Wij Vrouwen Eisen komitee te vormen. Ze had wel gehoord over een staking, ver weg in Amsterdam, en nu werd ze ineens opgebeld en vormde ze onderdeel van een keten.

Woensdag 11 maart: Er zijn meer dan 50 stakingskomitees in heel Nederland. In Hoorn hebben de 10 actieve feministes jaren ruzie gemaakt en elkaar bestookt; maar er is een klein wonder gebeurd en nu zitten ze in een komitee. Het FNV-vrouwensekretariaat staat achter haar FNV-mannen. Staken kan niet, dat zou illegaal zijn, en je ziek melden is tegen de wet en het is misbruik maken van de sociale voorzieningen. Maar de vrouwen in diverse bonden zijn woedend en vergaderen maandag. In de Nieuwe Linie staat dat de staking tegen de abortus èn tegen kernwapens is. Daar bestaan wel meer misverstanden over: het is moeilijk om uit te leggen dat de staking tegen de abortuswet is maar dat we over nog heel veel andere dingen kwaad zijn en dat je het daar op de stakingsdag zelf best over kunt hebben. Maar de staking is tegen iets concreets, iets dat je wint of verliest. Tegen slechte tijden kun je moeilijk gaan staken. Dan zou een staking alleen symbolies zijn. Heel veel vrouwen in partijen en bonden zijn verbaasd dat wij zomaar een staking schijnen te kunnen organiseren. Soms ben ik ook wel een beetje verbaasd.

Donderdag 12 maart: Paniek. We hebben prachtige klappers met adressen van vrouwen, en die noemen we stakingskomitee, maar wat doen ze eigenlijk? We horen nooit meer wat. We sturen wel bezielende persberichten maar hoe weten we of die niet gebruikt worden voor de kattenbak? Maar als ik 's avonds in de coördinatie weer een nieuw gloedvol betoog over het verloop van de staking zit te vervaardigen hoor ik in de bar plotseling gekrijs. In Maastricht gaan ze met een standje in het winkelcentrum staan in de week voor de staking; ze gaan posten bij winkels en bedrijven, en ze gaan oefenen voor de dertigste door alvast niet meer te glimlachen. In Deventer gaan ze een extra editie van de plaatselijke vrouwenkrant maken en verspreiden in een oplage van 20.000!

Vrijdag 13 maart: Ik heb een interview over de telefoon met Martine van der Does van het vrouwenprogramma Week In Week Uit. Op de achtergrond roept een meneer eerst dat de vraag niet deugt en dan dat het antwoord niet goed is. Hij wil dat ik iets zeg over het zelfbeschikkingsrecht van vrouwen maar dat woord kan ik niet uit mijn strot krijgen. Als het hele interview af is moet het over omdat er anders zo geknipt en geplakt moet worden. Nu moet ik weer hetzelfde entoesiasme in mijn stem zien te krijgen, en dat is al niet mijn sterkste kant. Hoor Haar loopt door ons pand om opnamen te maken. Dat vergroot de chaos maar die was al giganties. We roepen wel verrukt 'Wat leuk' als zich een nieuw stakingskomitee aanmeldt, maar niet altijd stellen wij hen dan precies op de hoogte van wat ze allemaal van ons kunnen verwachten, en we noteren ook niet altijd naam en adres. Dat heeft ons al voor veel problemen gesteld. Ik ben een antiburokraat in het diepst van mijn gedachten, en daarom ben ik in het Vrouwenhuis gekomen. Nu wordt er opeens ordelijkheid van me gevraagd. Ik vind voortdurend briefjes in mijn broekzak met telefoonnummers en ik heb geen idee van wie ze zijn of hoe ze daar terecht zijn gekomen. Als ik postzegels wil plakken zijn ze op of weg, niemand die het me kan vertellen. En als ik rekeningen heb geschreven en ik ga even weg, zijn ze spoorloos en niemand heeft ze ooit gezien. De stickers zijn op. 100.000 in anderhalve dag. We bestellen 100.000 nieuwe.

Zaterdag 14 maart: Groot tumult. Het stedelijk komitee heeft vergaderd en er schijnt een manifestatie op de Dam te komen, iets met spreeksters en verklaringen. Maar het was juist de bedoeling dat vrouwen allemaal zelf iets zouden doen, met elkaar de straat opgaan en met elkaar praten over wat ze gaan doen en hebben gedaan, en niet dat ze verloren in een massa zouden staan en passief tot zich zouden nemen wat er door mikrofoons omgeroepen zou worden. Maar als iedereen weer wat tot rust is gekomen blijkt dat er nog niets is besloten.

Zondag 15 maart: Ook op zondag werken we. Ik kan me het leven zonder staking niet goed meer voorstellen.

Maandag 16 maart: Mijn moeder belt op om te vragen wanneer ik mijn vader nu eens op kom zoeken want die schijnt heel ziek te zijn. Maar ik heb geen tijd om zomaar een dag naar huis te gaan. Pauline is de verjaardag van haar vader vergeten. Iemand van ons is opgebeld door een vriendje met de mededeling dat hij verliefd is geworden op iemand anders. Maar ze heeft geen tijd en geen energie om zich daar druk over te maken.

Dinsdag 17 maart: De behandeling van de abortuswet is uitgesteld tot 28 april. Is dat een succes? 30 maart staken en op 31 maart al stemmen, dat zou de gemoederen teveel in opwindung brengen. Teveel vrouwen zouden razend worden als nog geen dag later de abortuswet door de Eerste Kamer gejaagd zou worden. Veel vrouwen bellen ons op: wordt de staking nu ook uitgesteld? Maar we hadden bijna al meteen besloten dat we in elk geval de 30ste gingen staken. Marijke en Anneke werken als gekken aan de krant. Een vrouwenstakingskrant waar we er 200.000 van gaan verspreiden. Het lijkt onvoorstelbaar.

Woensdag 18 maart: In het logboek lees ik dat Truus Divendal van de NVB Marga's toespraak te negatief vindt, er was toch al best iets bereikt en we waren toch een macht. Maar hoe kan het dan dat we nu bijna een abortuswet hebben die bijna geen vrouw wil? Zelfs in onwaarschijnlijke plaatsen als Druten en Gemert proberen vrouwen iets van de grond te krijgen. Klara heeft een bel-actie gedaan naar allerlei dorpen. In Havelte was een mevrouw net bezig een lammetje ter wereld te brengen maar desondanks had ze wel oren naar een staking. Of misschien wel juist daarom.

Donderdag 19 maart: Er zijn 100.000 kranten gekomen en het is een gekkenhuis want al die kranten moeten ook weer weg, en wel zo snel mogelijk. Er zit iemand aan een tafel in de bar met om zich heen grote vellen papier. Het ziet er niet naar uit dat het goed met haar gaat en ik bemoei me er maar niet mee. 's Nachts droom ik dat er iemand van het landelijk stakingscomitee door een mistig landschap in Oost-Groningen sjokt, met kranten onder haar arm, op zoek naar het Afhaaladres. Het gezeur over de vakbonden houdt maar niet op. De pers schrijft voornamelijk over wat de vakbonden vinden en Elske ter Veld mag overal komen vertellen dat de staking onrechtmatig is. De discussie met het FNV dreigt de hele staking te gaan domineren en dat terwijl maar 20% van alle vrouwen betaald werk heeft. Vier van de vijf vrouwen heeft met vakbonden niets te maken.

Vrijdag 20 maart: Er komen nog eens 125.000 kranten en nu ligt de hele gang vol, van de deur tot aan de trap. Er zijn ook weer stikers - we gaan al naar de 300.000 - en er zijn stakingsbordjes en affiesjes, gemaakt door enthoesiaste vrouwen. En er zijn vrouwen, voortdurend lopen er drommen vrouwen in en uit, die kranten, stikers en nog veel meer komen halen. Het is hier zelden zo druk geweest.

Zaterdag 21 maart: Het Amsterdamse comitee vergadert weer en ik wil wel weten wat er in mijn eigen stad gaat gebeuren, dus ik bemoei me ermee. Het gaat nog steeds over al of geen mikrofoons en al of geen vergunningen. Waarom moet je een vergunning hebben om op de Dam te gaan staan? Als je daar toestemming voor gaat vragen is het leuke eraf. Maar één van de vrouwen op de vergadering vindt dat vrouwen toch beschermd moeten worden. Waartegen dan? Iemand anders vindt dat je toch centrale eisen moet formuleren anders weten vrouwen niet waarom ze op de Dam zijn. Gelukkig zegt weer iemand anders verschrikt dat de vrouwen van haar buurthuis zouden schrikken als er zomaar eisen gesteld zouden worden, en dat je toch ook niet zomaar iets voor andere vrouwen kon bepalen. Leve de individualisering. Het amsterdamse comitee stelt voor dat zij de kookstaking (want zo heet het intussen) verder zullen organiseren op basis van de gevoerde discussie.

De spanning is eraf. Of de staking een succes wordt hangt niet meer van ons af - we kunnen daar weinig meer aan doen.

Maandag 23 maart: Ik heb een afspraak met een journalist van het Algemeen Dagblad. Hij wil weten hoeveel vrouwen er nu gaan staken. Dat wil ik nou ook zo graag weten; dus vraag ik dat een uur later aan Alie in Rotterdam. Zijn het er wel 10.000? Rotterdam is toch bijna net zo groot als Amsterdam, dus dan is 10.000 toch niet onmogelijk? Maar Alie vindt 10.000 wel veel, en verder kan ze er geen zinnig woord over zeggen. Het meisje van de vrouwenboekhandel 't Wicht in Enschede vindt 1000 vrouwen ook veel voor Enschede, en kan het ook niet schatten. Het valt me op dat veel vrouwen tegenover ons amsterdamsen een soort schaamtegevoel hebben: 'Wij zijn nog niet zover, dit is maar een kleine plaats, het is hier nog heel achterlijk, christelijk, katholiek, burgerlijk, liberaal.' 's Middags loop ik door de stad. Er is nog niet veel te merken van een staking. Alleen een paar stikers op de WC van de Universiteitsbibliotheek. Maar als ik naar Radio Stad luister weten de meeste vrouwen van de staking af. Een mevrouw in een winkel waar ik een viltstift koop ziet mijn stikker en begint te lachen. Ze vindt de staking heel leuk, maar zelf kan ze niet staken want dan zou ze meteen op straat staan.

Dinsdag 24 maart: Ik heb een hele dag vrij. Ik wil wel een boek gaan lezen maar dat lukt niet. Ik zou het liefst de hele staking overboord zetten maar ik kan ook niet bedenken wat ik dan liever zou doen. Ik zou de andere vrouwen van het landelijk comitee het liefst een tijdlang niet zien maar ik heb ook geen behoefte om andere mensen te zien want wat moet ik daar tegen zeggen? Om half vijf ben ik in het Vrouwenhuis, zomaar, om even te kijken. Dit is het spannend-

stewat ik in 4 jaar vrouwenbeweging heb meegemaakt.

Donderdag 26 maart: Onze laatste stencils zijn verstuurd, de laatste postzegels geplakt. Er komen nog steeds stakingskomitees bij, op de valreep. Het zijn er nu tegen de 120. De gang is weer leeg; de meeste kranten zijn weg en hopelijk gekomen waar ze moesten zijn. Hopelijk. En eeuwig rinkelt de telefoon. Er belt een meisje uit Oud-West: hoe moest ze staken. Want ze werkt free-lance en haar vriend kookt. Ja, dat wordt moeilijk. In de Valeriuskliniek wilden vrouwen gaan staken maar dat is van direktiewege verboden. Een lerares wil weten of ze ook moet gaan staken als haar leerlingen niet willen. Natuurlijk. Radio Stad wil maandag de hele dag uitzenden maar krijgt geen toestemming van minister Gardeniers. Ze gaan een kort geding aanspannen. In heel Amsterdam worden stencils verspreid. Elke vrouw die om wat voor reden dan ook bij ons binnenkomt vragen we om ze in haar straat te verspreiden.

Vrijdag 27 maart: Als ik postzegels ga kopen zie ik bij het postkantoor op de Nieuwe Zijds twee meisjes met stickers lopen: één heeft haar op haar jas geplakt en de ander op haar tas. In mijn buurt is geplakt en in mijn straatje zie ik voor twee ramen affiesjes hangen. Ik krijg even de neiging om daar zomaar aan te bellen.

In Amsterdam zullen maandachtochtend heel vroeg auto's met geluidsapparatuur de wijken ingaan om vrouwen op te roepen: Vrouwen ontwaak! Staak! Er zijn grote stickers met daarop: *Gesloten wegens vrouwenstaking*. Die kunnen we maandagochtend op winkels plakken. In Apeldoorn willen vrouwen zondagnacht al in het vrouwenhuis gaan slapen want de staking begint toch om 0.00 uur? De VPRO filmt 's avonds, en er zijn ook vrouwen om een video-opname te maken. Nu zullen we ontmaskerd worden als onordelijk tuig. We moeten van de VPRO een gedeelte van onze vergadering overdoen. Dat moet je ervoor overhebben.

Zaterdag 28 maart: Met Lucy ga ik stencils verspreiden in Slotervaart. Het is prachtig weer en de zon schijnt. Eindelijk weg uit dat muffe Vrouwenhuis. Twee vrouwen in de Comeniusstraat willen wel staken maar waar moeten ze dan met de kinderen heen? Met de mannen mee naar het werk? Onmogelijk. In Slotervaart zijn geen kresjes op de dertigste. Twee andere vrouwen zullen in elk geval een laken uit hun raam hangen, en weer een andere mevrouw komt in ieder geval naar de Dam. Een mevrouw zegt dat zij wel voor vrije abortus is maar dat ze zo'n moeite heeft met haar dochter want die vindt een zwangerschap een proces van de natuur waar je niet in mag ingrijpen, en je baart toch een kind uit liefde? Een enquête heeft uitgewezen dat 70% van alle vrouwen van de staking op de hoogte is, dat 50% van die vrouwen het met ons eens is en dat 7% daarvan staakt. Dat zou betekenen dat er zo'n 300.000 vrouwen gaan staken maandag. Valt dat mee of tegen? Maar het uiteindelijke succes of verlies komt pas de 28ste april, en wat de staking uiteindelijk oplevert moet nog blijken. Er is een heel netwerk van vrouwen gekomen door de voorbereidingen van de staking. Dat is iets om verder op te bouwen. Als je kan staken kun je ook nog meer.

Zondag 29 maart: De spanning is te snijden. Ik heb niets meer te doen dan af te wachten. Ik schilder een laken om uit mijn raam te hangen. Mijn moeder belt op: ze staakt niet want ze is niet tegen de abortuswet (en er ook niet voor). Maar ze hangt wel een laken uit haar raam, met niks erop, omdat het de 30ste is. Het laken uit het raam schijnt een soort nationaal symbool van de vrouwenstaking te zijn. Heleen en Elisabeth zijn jarig maar het valt niemand op en henzelf ook niet.

Maandag 30 maart: Ik vind het wel rustig op straat als ik naar het Vrouwenhuis loop. Maar wat had ik dan precies verwacht. Toch meer drukte. We bellen het land door: wat gebeurt daar? Er is moeilijk hoogte van te krijgen. Iedereen loopt een beetje zenuwachtig rond. Iemand roept dat ze net verkeer wil gaan blokkeren, ergens, en met ons tienden gaan we op pad, behangen met stakingsbordjes om onderweg uit te delen. In de stad is het druk! Overal komen we groepjes vrouwen tegen, op weg of op zoek naar actie, iets dat verstoort, ontregelt en opvalt. Binnen tien minuten hebben zich drie van zulke groepjes bij ons aangesloten. Als we roepen: 'Kom mee, we gaan iets blokkeren' lopen ze mee. Met zo'n vijftig vrouwen zitten we tenslotte op het Muntplein en zingen stakingsliederen terwijl het verkeer zich langzaam over de trambaan wurmt. Er komt wel politie maar die kijkt alleen. We trekken achter een bakfiets stapvoets door de Vijzelstraat, midden over de weg. Bij de Openbare Bibliotheek gaan we zingend naar binnen om alle vrouwen tot staking op te roepen. Buiten staan al stakende vrouwen van de bibliotheek. Er gebeurt wel degelijk iets in Amsterdam! Al staken dan niet alle vrouwen, alle vrouwen weten dat er gestaakt wordt en ontzettend veel vrouwen praten erover. Ik ga op zoek naar nog meer actie. Op de Dam zijn om half drie al vrouwen spandoeken aan het schilderen. Het is er al flink vol. Met een paar vrouwen trekken we door de Kalverstraat en delen de overgebleven stakingsbordjes en stencils uit. We komen een groep vrouwen tegen die met een levensgrote pop rondsjuouwen - met ketchup en breinaalden tussen haar benen. We gaan op weg naar het Ge-

rechtsgebouw op de Prinsengracht waar we in de hal abortusliederen zingen - de pop dwars voor de ingang. Tenslotte komen er mannen in uniform die met geweld dreigen - politie en wat al niet. We zingen nog een tijdje door maar als er nog meer uniformen komen gaan we maar weg. We sjouwen de pop mee en zingen in de Leidsestraat voor alle winkels waar vrouwen werken: 'Zuster Anna, zuster Anna, werkt gij nog? Alle vrouwen staken, alle vrouwen staken, abortus vrij'. We doen gewoon de winkel deur open en gaan met de pop in de deur staan, de breinaalden en de ketchup goed in het zicht. Lucy, die wel een eindeloze stroom stencils bij zich schijnt te hebben, snelt telkens naar binnen om stencils en kranten uit te delen. In het Vrouwenhuis is het druk, totdat om vijf uur iedereen naar de Dam trekt. Om half zes komt Marion hijgend terug. De hele Dam staat vol met vrouwen, tot in de zijstraten. En het is waar. In de Damstraat zie ik al vrouwen bovenop het monument staan, onze heilige nationale pik. Lijn vijf staat wat verloren tussen al die massa's vrouwen, en verder staan alle trams op het station. Alleen de solidaire mannen hebben het af laten weten. Die hebben broodjes gesmeerd, wel 20.000. Maar als ik om half zes op de Dam kom zijn ze allang op. We vierden feest. De eerste keer dat vrouwen ooit gestaakt hebben en meteen staat de Dam al vol.